

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ: ХРИСТО ШАЛДЕВЪ РС III 8 / 1936 г/д

Редакция и администрация: ул. „Лавеле“, № 16, телеф. 19-32

Годишенъ абонаментъ за Царството — 120 лв., за Европа — 200 лв., за Америка — 2 долара. Отдѣленъ брой 15 лв.

Списанието е одобрено отъ Министерството на Народн. Просвѣщение съ окржно № 40,358 отъ 28 XI. 1933 г. и отъ Дирекцията на Обновата

ILLUSTRATION d'„ILINDEN“ Redaction et administration: rue Lavelé, 16. — Sofia, Bulgarie

Основаването на ВМРО

(Изъ запискиѣ на Иванъ х. Николовъ)

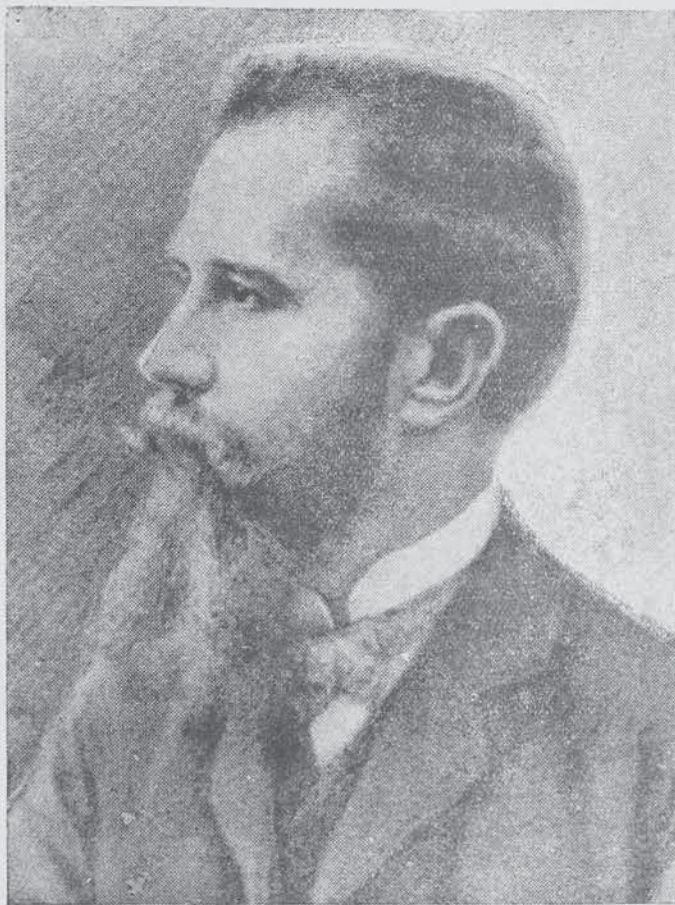
Въ Солунъ заварихъ гражданитѣ първенци, раздѣлени на две партии. Едни, — като Насте Стояновъ, К. Г. Самарджиевъ, Ничо Поповъ, Саздо Ризовъ, Т. Мацановъ, Д. Кондовъ и др., които имаха материални връзки съ учебното дѣло въ Солунъ, като доставчици на дрехи, обуца, книги, провизии, превеждане на суми за пансионитѣ, ученицитѣ и ученичкитѣ въ града, — минаваха за „екзархисти“, т. е.

проводници на официалната българска политика и други, — като Никола п. Стефановъ, Дамянъ Петровъ — синове, Саздо Дерменджиевъ, Тодоръ х. Мишевъ и др., които се възмущаваха отъ спекулативнитѣ похвати на първитѣ, протестираха въ Екзархията по нѣкои нередовности въ пансионитѣ и учебното дѣло, — минаващи за хора съ по-самостоятелно схващане по църковно-училищнитѣ въпроси въ Маке-

дония. Съ тъй наречената „екзархийска“ партия държеха всички учители, дошли отъ България и учителитъ прилепчани.

За директоръ на гимназията заварихъ Н. А. Начовъ, нѣкогажъ околийски началникъ въ Ихтиманъ въ битността ми учителъ въ Костенецъ, а за главенъ надзирателъ въ пансиона бѣше Д. х. Ивановъ. Колеги въ гимназията ми бѣха: В. Кънчеръ, Петко Машевъ, Андрей Тошевъ, Хр. Мангъръ, Дим. Матовъ, Благой Димитровъ, Дим. Цоневъ и др.

Пансиона заварихъ въ анархия. Ученицитъ не се покоряваха на надзирателитъ си, не харесваха

Дамянъ Груевъ

храната, чупеха чинии, вилици, ножове, катанци на спалнитъ стаи, за да влизатъ въ тѣхъ, когато желаятъ и пр. Въодушевявахъ се отъ амбицията да въведа разумна дисциплина, но нѣмахъ подкрѣпата на главния надзирателъ г. х. Ивановъ. Така, въ първия още день на моето дежурство въ трапезарията 10 души ученици дигатъ ржка и заявяватъ, че порциитъ имъ сж малки. Провѣрихъ и се оказа, че на 9 души порциитъ имъ бѣха мзки. Наредихъ да имъ се смѣнатъ, но на 10-тия не. Следъ това почнаха да ядатъ всички. Въ това време дига се единъ ученикъ отъ съседната маса и ми казва: „Г-нъ надзирателю, трѣбваше да смѣните порцията и на десетия нашъ другаръ, защото, ако порцията му бѣше добра, нѣмаше да заявява“. Отговорихъ му, че нѣма нужда отъ адвокатъ; всѣки ученикъ отговаря за себе си. Ученикътъ се почувствува сконфузенъ и сѣдна на мѣстото си, безъ да възражава повече. Той бѣше бждащиятъ ми другаръ-съидейникъ Д. Груевъ.

Единъ празниченъ день презъ м. октомврий,

седмокласнитъ ученици ми заявиха, че не желаятъ да дойдатъ на черква. Това съобщихъ на главния надзирателъ, който ми каза да не ги заставамъ силомъ да дойдатъ, но следъ черква на тѣхъ закуска (чай) да не имъ се даде. Постѣпихъ, както нареди моя колега, но когато следъ черква ученицитъ влѣзоха въ трапезарията да закусватъ, заедно съ тѣхъ влѣзнаха и седмокласницитъ, които, като видѣха, че на тѣхната маса не е сервирана закуска, настанаха се по маситъ на другитъ ученици. Почна се скарване и сборичкване между тѣхъ, Усилията ми да въдвора редъ и тишина бѣха напраздни. Тогава се отправихъ къмъ стаята на главния надзирателъ да му докладвамъ и той да вземе мѣрки за въдворяване на реда. Но вмѣсто да ми помогне, той, още като бѣ чулъ шума въ трапезарията, бѣ се приготвилъ да излѣзе отъ пансиона и, на излизане отъ стаята си ми каза да отбележа имената на провинилитъ се ученици и си излѣзна. Това държание на главния надзирателъ ме възмути и още сѣщия день си подадохъ оставката отъ надзирателството. Директорътъ въ продължение на три дни идваше при мене и ме молеше да си оттегля заявлението и да продължа работата си въ пансиона, защото, иначе, ще стане въпросъ за постѣпката на главния надзирателъ Д. х. Ивановъ. Оттеглихъ си заявлението и продължихъ работата си въ пансиона.

Къмъ м. ноемврий учителитъ, родомъ отъ България, подадоха заявление до директора да имъ се позволи да се хранятъ въ пансиона, като си плащатъ храрата. Разреша имъ се. Хранейки се заедно азъ бѣхъ свидетелъ на постояннитъ имъ подмятания по адресъ на македонскитъ българи, клемейки ги въ слабъ патриотизъмъ — „ке ми дайшъ пари, ке се чинамъ бугаринъ“ и темъ подобни. Азъ имъ изтъквахъ борбата на македонскитъ българи съ чуждитъ пропаганди, която борба е по-интензивна и по-голъма, отъ колкото борбата на българитъ отъ другитъ български географски области — Добруджа, Мизия и Тракия, но тѣ все продължаваха да осмиватъ своитъ югозападни сънародници, децата на които бѣха призвани да обучаватъ и възпитаватъ.

Единъ день бѣхме излѣзли край морето да приемъ кафе въ кафене „Белъ-вю“. В. Кънчевъ бѣше много словоохотливъ и между другото въ приказкитъ си каза, че той е дошелъ учителъ въ Солунъ да побългари Македония. Много и силно казано. Възражихъ му, че така не трѣбва да се говори и себе си да надценява, тъй като Македония отдавна е българска и че македонскитъ българи отдавна водятъ борба съ рутината; ней и трѣбва просвѣта, каквато всички учители и духовници понастоящемъ трѣбва да прѣскаатъ. Кънчевъ се почувствува засѣгнатъ и отъ тогава почна да ме мрази, до като следъ 5 годишно съучителствование въ солунската гимназия ме принуди да се откажа отъ надзирателството, а после ме представи въ Екзархията за премѣстване въ гр. Сѣръ, за дето не заминахъ и напуснахъ учителството.

Отъ 1888 год. сръбската пропаганда въ Македония засили своята дейность и почна да атакува даже и солунската гимназия. Съ пари и голѣми обещания сръбскитъ агитатори успѣха да заблудатъ около 40 души ученици отъ гимназията и да ги изпратятъ въ Бѣлградъ, които следъ едногодишно престояване тукъ, избѣгаха въ София. Ещящата пропаганда пилѣеше лудешки пари, за да открива сръбски училища навсѣкжде изъ Македония, подкуп-

вайки понѣколко продажни хора отъ всѣко населено мѣсто. Турското правителство и цариградската патриаршия бѣха въ нейна услуга. Знаейки, че въ Македония нѣма сѣрби, тая дейность на сѣрбскитѣ агенти ме много възмуцаваше. И въ търсенето на сѣрдство за противодействие на тая пропаганда, дойдохъ до заключението, че само една тайна революционна организация ще може да пресече пѣтя на чуждитѣ пропаганди въ Македония и че тая ще е най-сигурата опора за запазването на българщината въ Македония, както и ще подпомогне за духовното и стопанско засилване на населението ѝ. Въ „размишленията си за основаването на революционна организация азъ предвиждахъ, че ще срещна спѣнки отъ хората на Екзархията и отъ самата нея, която въ църковно-училищното дѣло прокарваше централистична политика: тя назначаваше и уволняваше учителитѣ и архиерейскитѣ намѣстници. Поради това азъ почнахъ да търся съмишленици изъ сѣрдата на учителството и гражданството, които изповѣдваха децентралистични възгледи въ нашето църковно-училищно дѣло. Такива намѣрихъ на първо време въ лицето на Петъръ п. Арсовъ и Дим. Цоневъ, а по-късно и д-ръ Хр. Татарчевъ, училищенъ лѣкаръ. На други колеги, родомъ отъ Македония, не разчитахъ, познавайки гледищата и характеритѣ имъ.

Презъ м. май 1892 год. ме настигна на улицата председателя на солунската община свещ. Иванъ Маджаровъ, който ми каза: „Идвамъ отъ конака; бѣхъ отишелъ при валията да го моля повторно да разпореда да се отвори черквата въ с. Новосело (Солунско), въ която да се черкуватъ екзархисти и патриаршисти, макаръ последнитѣ да сѣ само две кѣщи. На това валията ми отговори: „Аманъ отъ тия ваши църкви и училища. Знай попе, че още 1—2 години ще се мѣчимъ съ васъ Подиръ две години ще ви оставимъ да се хванете за гуша съ гърцитѣ и сѣрбитѣ, а ние ще гледаме сеиръ“. Циничниятъ изразъ на валията Зехни паша ме възмути и решихъ часъ по-скоро да се заема съ основаването на революционна организация. На разположение вече имахъ четирма съмишленици: П. п. Арсовъ, Д-ръ Хр. Татарчевъ, Дим. Цоневъ и Хр. Батаджиевъ. Но смѣтахъ, че сме малцина. При това, азъ искахъ въ нашата сѣрда да има единъ по-авторитетенъ и по-вещъ въ конспиративното лѣло човѣкъ, какъвто не виждахъ между интелегенцията въ Солунъ, и въобще, въ Македония. За това решихъ презъ ваканцията да замина за София и тукъ сѣрдъ емиграцията да намѣра такъвъ човѣкъ.

Презъ м. юлий 1892 год. заминахъ за София. Тукъ се срещнахъ съ К. Шаховъ и му открихъ плана си, който за подходящъ и авторитетенъ човѣкъ той ми посочи Гоце Дѣлчевъ, още юнкеръ. Шаховъ опредѣли сѣрца въ неговата печатница презъ идния недѣленъ день, когато само юнкеритѣ могли да излизатъ отъ училището. При сѣрцата ни обрисовахъ положението на националното ни дѣло въ Македония, заканата на солунския валия и успѣхитѣ на сѣрбската пропаганда и поставихъ и на двамата въпроса: не е ли време да се основе революционна организация въ Македония? И двамата ми отговориха утвърдително, но поискаха да имъ изложатъ, какви ще сѣ, споредъ мене, основитѣ на тая тайна организация. На зададения ми въпросъ отговорихъ следното:

1) Революционната организация да се основе вътрѣ въ Македония и тамъ да действува, за да

не би гърцитѣ и сѣрбитѣ я таксуватъ като оржие на българското правителство;

2) Основателитѣ ѝ да сѣж мѣстни жители и жители въ Македония;

3) Политическиятъ лозунгъ на организацията да е автономия на Македония;

4) Организацията да е тайна и самостоятелна, безъ на влиза въ връзка съ правителствата на сѣседнитѣ свободни държави

и 5) Отъ македонската емиграция въ България и отъ българското общество да се иска само морална

Иванъ хаджи Николовъ.

и материална подкрѣпа за борбата на македонскитѣ революционери.

Върху изтъкнатитѣ петъ основни положения говорихме цѣли четири часа и напълно се споразумѣхме. По въпроса за авторитетното лице, следъ размѣна на мисли между мене и К. Шаховъ, Гоце каза: „Слушай, г. х. Николовъ, толкова време се мина, нека мине още една година. До година азъ свършвамъ военното училище и нѣмамъ намѣрение да остана офицеръ въ българската армия. Ще се върна въ Македония. Тогава ще дойда въ Солунъ, ще говоримъ по тоя въпросъ и, ако има условия, ще основемъ организацията“. Раздѣлихме се съ Гоцето, като си пожелахме идното лѣто да се видимъ въ Солунъ.

Ваканцията на учебната 1892/93 год. прекарахъ въ Нюшателъ (Швейцария), за да попълна познанията си. Върнахъ се въ София на 30 августъ и веднага отидохъ въ гимназията да узная положението си, тъй като Екзархията ежегодно преназначаваше учителитѣ. Отъ канцеларията ми се съобщи, че съмъ премѣстенъ въ Сѣрѣ, по докладъ на дирек-

тора В. Кънчевъ. Отказахъ да замина за Съръ и се заехъ съ частна работа — книжарство. Азъ трѣбваше да остана въ Солунъ, защото, както бѣхме се уговорили, трѣбваше да чакамъ да пристигне тукъ Гоце Дѣлчевъ. Известно време бѣхъ заетъ съ извършването на формалноститѣ по откриването на книжарницата: искане и получаване позволително отъ меарифа, наемане магазинъ и правене поръчки на книги и канцеларски материали. На 11 септемврий 1893 год. вече отворихъ книжарницата, като Хр. Г. Дановъ и Д. В. Манчовъ ми изпратиха учебници да продавамъ на консигнация.

Мина месецъ септемврий, но Гоце още го нѣмаше. На 21 октомврий 1893 год., разхождайки се

— Други, други кои имашъ предвидъ? — каза А. Димитровъ.

— Абе, азъ имамъ предвидъ и други хора, но не зная дали ще се съгласятъ да влѣзатъ въ организацията. Такива сж напримѣръ: П. п. Арсовъ, д-ръ Хр. Татарчевъ и Хр. Батанджиевъ (Д. Цоневъ вече не бѣше учителъ въ Солунъ).

— Добре, тѣ тримата и ние трима ставаме вече шестима. Нека се срещнемъ шестимата, да размѣнимъ мисли всички заедно.

— Добре! — отговорихъ и опредѣлихъ мѣсто и време за обща среща на шестимата ни.

Въ уреченото време на 23 октомврий 1893 год. въ петъкъ вечерта, всички шестима се събрахме

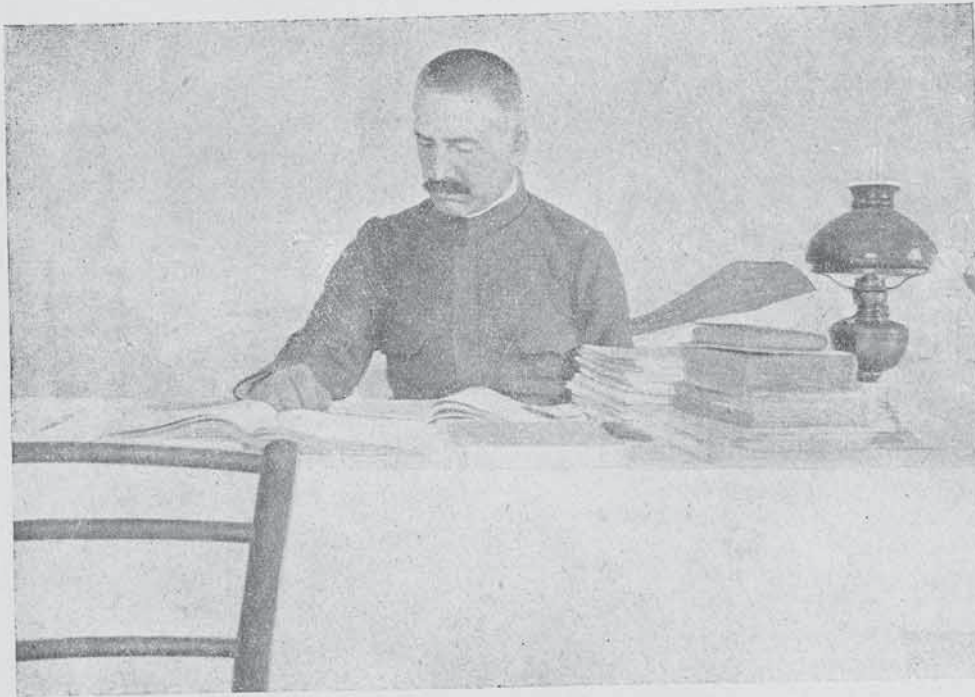
въ квартирата на Хр. Батанджиевъ. Азъ обяснихъ целта на срещата ни: време ли е да се основе революционна организация, каква трѣбва да бѣде нейната тактика и политическо вѣрую, кои ще иматъ право да членуватъ въ нея и отношенията ѝ съ македонската емиграция, която се намира извънъ територията на Македония и пр. Поставенитѣ въпроси бѣха предметъ на разискване отъ шестимата ни, но най-подробно и обширно се излагаше д-ръ Хр. Татарчевъ. На край дойдохме до следното разбиране: 1. Организацията трѣбва да е тайна и революционна, 2. Нейната територия съставлява само Македония въ нейнитѣ географски и етнографски граници, заради това ще се нарича и вътрешна, 3. Въ нея ще членуватъ родени и живущи въ Македония лица безъ разлика на вѣра и народност,

4. Политическото вѣрую на организираниитѣ македонци е: автономия на Македония и 5. Да се пази самостоятелността на организацията, за да не падне подъ влияние на политиката на правителствата на съседнитѣ свободни държави.

Азъ бѣхъ доволенъ, че всички присѣтствуващи изказаха горнитѣ ясни мнения, които азъ по-рано бѣхъ изказалъ предъ К. Шаховъ и Г. Дѣлчевъ въ София, за това най-малко приказвахъ, но накрая казахъ: „Другари, ние основахме вече революционна оргинизация, но при едно разкритие знаете ли, какви могатъ да бждатъ последицитѣ за всѣки единъ отъ насъ? Всички ние можемъ да отидемъ на бесилка. За себе си, азъ ви заявявамъ, че съмъ решенъ да отида до край. Вие какво ще кажете?“ Всички отговориха утвърдително, т. е. че и тѣ сж готови да отидатъ до край. Съ това се свърши формалността за основаването на революционната организация, идеята за която у всѣки единъ отъ насъ е зрѣла по-рано.

За разширението на кръжока и привличане на съмишленици на край решихме всѣки единъ отъ насъ да посвещава въ революционната идея най-близки свои хора въ Солунъ и провинцията.

Съобщава Хр. Шалдевъ

Д-ръ Христо Татарчевъ въ работния си кабинетъ.

край морето, срещнаха ме Анд. Димитровъ и Дамянъ Груевъ. Спрѣхъ ме и помежду ни почна следния разговоръ:

— Абе Хаджи, ти какво мислишъ за освобождението на Македония? — запита ме Анд. Димитровъ.

— По тоя въпросъ мисля отъ преди 15 години и докато въ Македония не стане единъ втори Батакъ, тя нѣма да се освободи. А за да си възстане, трѣбва да се основе революционна организация.

— Хайде, тогава, ние тримата да основемъ такава организация.

— Ние тримата сме малко. Трѣбва да влѣзнатъ повече и по-авторитетни хора.

— Че кои смѣташъ да влѣзнатъ?

— Напримеръ, Д. Кондовъ, К. Самарджиевъ и др., които иматъ връзки съ цѣла Македония. (Това азъ казахъ, защото Даме Груевъ работеше въ печатницата на К. Самарджиевъ като коректоръ).

— Остави ги ти тѣхъ — отвърна Д. Груевъ. Тѣ не сж за такава работа. Тѣ знаятъ само да се бъркатъ въ работи, дето е касата на Екзархията и другитѣ субсидии.